

teologisk, både hvad angår gudsforholdet og forståelsen af Jesus. Denne sidste halvdel af anden del er klart den livligst skrevne og mest tilgængelige del af afhandlingen. Hvor første del har præg af akademisk pligtarbejde, har anden del en anderledes friskhed, også hvor den filosofisk set fremstår dogmatisk.

Løgstrups disputatsafhandling er et uomgængeligt værk for enhver, der vil forstå udviklingen i forfatterskabet. Det rummer slående formuleringer og overbevisende argumenter, men betragtet som bidrag til erkendelsesteorien i bred forstand eller til en principiel diskussion af forholdet mellem teologi og filosofi virker det i dag for tidsbundet og uforløst til at være uomgængeligt. Hvis vi ikke havde Løgstrups øvrige forfatterskab, ville der således ikke være grund til at genudgive bogen, men da vi nu har det, er det storartet, at den er blevet gjort tilgængelig i en så veltilrettelagt udgave.

Hans Fink

Til kamp for demokratisk oplysning

Jonathan Israel: Democratic Enlightenment: Philosophy, Revolution, and Human Rights, 1750-1790, Oxford University Press, 2011, 1152 sider, 45 USD.

I den tredje bog i sin serie om oplysningstænkningen bevæger Jonathan Israel sig fra 1750 og frem til 1790. Israel har i sit samlede oplysningsprojekt givetvis haft Den Franske Revolution som sit klare endemål, og i dette værk træder den endelig frem på scenen. Det betyder dog ikke, at Israel forfalder til teleologisk læsninger af sit materiale; i stedet lader han revolutionen fungere som fortællingens kulisse, der det ene øjeblik er glemt og ignoreret, og det næste træder frem og bliver påtrængende.

Som i sine andre værker om Oplysningen har Israel gang i et voldsomt opgør med den hidtidige historieforskning, der ifølge ham tilskriver filosofien for lidt betydning i den historiske udvikling, og som derfor ender i forskellige afskygninger af reaktionære konklusioner. I stedet insisterer Israel på filosofiens realhistoriske følgevirkninger. Og her er der ifølge Israel dybest set tre typer af filosofi: Moderat oplysning, radikal oplysning og modoplysning, hvor især den

radikale oplysning, som defineres ved egalitære, demokratiske, anti-aristokratiske og anti-religiøse overbevisninger, bliver fremanalyseret som primus motor for periodens grundlæggende forandringer. Israels argument er ikke, at de socio-økonomiske kendsgerninger ikke havde nogen betydning. Som han siger på side 943: ”Radikal Oplysning havde ikke haft nogen betydning uden ulighed, økonomisk elendighed og undertrykkelse. Men den naturlige indignation, som kommer af uretfærdighed, undertrykkelse og elendighed, var ikke noget nyt og er i sig selv utilstrækkelig til meningsfuldt at forklare forandring”.

Antallet af tænkere, der skal bidrage til tilstrækkeligt at forklare forandringen, er imponerende; både hvad angår nationaliteter og (evt. mangel på) filosofisk tyngde. Et hav af obskure filosoffer, debattører og meningsdannere, bliver trukket frem af glemslen og får deres plads i historien om udbredelsen af de tre oplysningers politiske idealer. Og det er netop denne fortælling om tre typer af tænkning (radikal, moderat og anti-oplysning), der på en gang er både bogens helt store styrke og dens helt store svaghed. Det er en styrke, fordi det tillader Israel at gennemgå enorme mængder af materiale fra latinamerikanske emigranter

og amerikanske oprørere, til hollandske kolonister og russiske officerer. Det er også en styrke, fordi det giver læseren et temmelig klart – om end en smule fortegnet – billede af diverse filosofisk intellektuelle positioner i periodens politisk-filosofiske debatter. Derfor er værket på mange måder eminent som et opslagsværk over periodens intellektuelle figurer og politiske stridigheder.

Til gengæld er Israels læsning kendetegnet ved at være temmelig ensartet. Diverse filosofiske positioner bliver behandlet i forhold til og med direkte henblik på periodens politiske debatter. I kapitlet om hollandsk kolonialisme får vi ikke noget indblik i, hvad koloniseringen kan sige om politisk tænkning, men en opremsning af diverse hollandske aristokraters overfladiske behandling af en række oplysningstanker. Dette skal ses som et led i Israels eksplicite opgør med oplysningshistorie, der tolker periodens tænkning som en slags filosofisk overbygning på den socio-økonomiske basis. I stedet vil Israel fremvise filosofiens realhistoriske virkninger. Dette er i sig selv et forbilledligt projekt, men det bliver problematisk, når størstedelen af værket tager form af en uhyre bredt anlagt filosofihistorie, hvor filosofernes ophøjede tanker, måske – måske ikke – siver ned

i det øvrige samfund. Men hvad med alt den andet tænkning, som var på spil i samtiden? Hvad med alle de praksisser, som udspillede sig i samtiden, som måske viser et dybere træk ved samtidens (selv) forståelse, og som ikke direkte er artikulerede i filosoffernes polemikker? Måske netop derfor fungerer værket virkelig godt, når vores heltes kampe, hemmelige diskussions- og forfattervirksomhed og virkningshistorie skal udlægges (som fx i kapitlerne ”The *Encyclopédie* Suppressed” og ”The *Histoire Philosophique*”), mens den fungerer mindre godt, når det kommer til tænkere, der passer dårligere ind i Israels kategorier. Man kan eksempelvis hævde, at selvom Humes skepticisme og Kants kritik ikke ledte dem til radikale politiske slutninger, kom deres erkendelsesfilosofiske landvindinger i højere grad til at danne grundlag for senere tiders radikale politiske positioner end eksempelvis Spinozas.

I det hele taget fremlæser Israel nærmest konsekvent et ’én til én’-sammenfald mellem, hvad en tænker kan menes at have sagt, og hvad han/hun selv mener, han/hun har sagt. Det er i bedste fald en lidt naiv og overfladisk tilgang til tekstmateriale; i de værste øjeblikke tenderer det grov reduktionisme. Bl.a. balancerer argumentet om Spinozas indflydelse på radi-

kal tænkning på denne knivsæg og ofte i en sådan grad, at man kan mistænke kategorien ’radikal oplysning’ for blot at være et andet ord for Spinozas filosofi. Spørgsmålet er, hvornår de tre kategorier ’radikal’, ’moderat’ og ’anti’ overgår fra at være heuristiske greb til at blive enhver læsnings endemål.

Når kategorierne, hvor problematiske de end er, alligevel bliver styrken i Israels arbejde, er det fordi det tillader Israel at gøre op med en historisk-politisk-moralsk relativisme: Der var rent faktisk en international strømning som gik imod slaveri og som gik ind for lige rettigheder, demokrati, folkesuveræniteten, fri og åben debat osv., og som grundede det i en konsistent filosofisk verdensanskuelse. Det var altså dengang som nu muligt at stå stejlt på disse idealer, og det er muligt at finde intellektuelle foregangsmænd og -kvinder, der gjorde just dette. Nok er idéer opstået i historisk-kulturelle kontekster, men det betyder ikke, at de ikke kan være sande på tværs af historisk-kulturelle kontekster. Det betyder tværtimod, at det er nødvendigt at insistere på dem uanset den historisk-kulturelle kontekst. Derfor ser Israel også Den Franske Revolution som en klar udløber af den radikale oplysningsfilosofi, mens Terrorregimet 1792-94 er Revolutionen forrædt (hvilket skal ses

i sammenhæng med, at tankerne fra Diderot, d'Holbach og Helvétius, som er værkets største helte, havde trange kår under terrorregimet, mens tankerne fra Rousseau, som er den største skurk, i denne periode blev dominerende). At Revolutionen blev forrådt, men at dens idealer er sande, leder Israel til at afslutte sine 951 siders gennemgang af politisk-filosofisk tænkning 1750-90 med en politisk-filosofisk fantasi: ”Der er få grunde til at være optimistisk. Alligevel er det fængslende at tænke, at de radikale filosofers program en dag kan blive fuldført”.

Nicolai von Eggers

Psykoanalytisk krigsførelse

Daniel Pick, The Pursuit of the Nazi Mind: Hitler, Hess, and the Analysts, Oxford University Press, 2012, 368 sider, 35 USD.

At idéernes historie udgør en slagmark blev rigt illustreret gennem de forskellige måder, hvorpå psykoanalysen og nazismen kolliderede gennem en række årtier i midten af det 20. århundrede. Ikke mindst fik nazismens udbredelse og den brune revolution i Nord- og Centraleuropa direkte betydning for

udviklingen af den altovervejende jødisk forankrede psykoanalyse. Det hang blandt andet sammen med, at det nyetablerede tyske naziregime forbød psykoanalysen i 1933 og gjorde den til genstand for de bogafbrændinger, som var propagandaminister Joseph Goebbels' censurerende kampagne over for såkaldt utysk litteratur. Samtidig blev psykoanalysens udøvere enten deporteret til koncentrationslejre eller eksileret til især USA og Storbritannien, hvor de medbragte deres dengang revolutionerende idéer. Kun takket være en international redningsaktion i 1938 undslap Sigmund Freud selv til Hampstead i London sammen med datteren Anna, der ellers tidligere var blevet arresteret af Gestapo. Ser man bort fra den biologiske psykiatri, ruinerede Hitlers magtovertagelse i 1933 den absolutte førerposition, som de tysktalende lande i en generel forstand havde haft siden slutningen af det 19. århundrede inden for psyfagene, forstået som psykiatri, psykologi og psykoterapi. Især for psykoanalysens vedkommende førte etableringen af Det tredje rige til, at den væsentligste teori- og praksisudvikling i lang tid fremover kom til at finde sted i USA og Storbritannien.

Parallelt med nazismens udbredelse og senere forfald, investerede psykoanalysen som en slags mod-